

BÖLÜM

28

OSMANLI DÖNEMİ YÖNETİM ŞEKLİ

Osmanlı Dönemi Mardin'in İdari Yapı

Kadı: Mardin'in ilk kadısı, muhtemelen, 1518 tarihli tapu tahrir defterlerinde 18 bin akça timar mutasarrıf görünen Mevlana Mehmet El-Remzi Efendi'nin olduğu görülmektedir.¹

Kadılar hukuki ve şeri işlerden başka ilçenin askeri işleri dışında bütün idari ve mahalli işlerine bakar, Osmanlı Yönetimin verdiği emirleri yerine getirir.

Kadı Naibi: Naipler'in kadıya vekâlet etmekten başka köyleri dolaşarak küçük davalara baktıkları ve hizmeti halkın ayağına götürdükleri görülmektedir. Ayrıca vergileri tarh ve tahakkuk ettirdikten sonra tahsiline nezaret ettirmektedirler. 1595 tarihli kayıtlarda Ahmet ve Hamdullah'ın naiplik yaptıkları görülmektedir.²

Dizdar: Kale Komutanıdır. Mardin Sancağı'nda üç kala bulunmaktaydı. Mardin, Nusaybin, Savur kaleleri dizdarlar tarafından yönetilmekte idi.³

Alaybeyi: Alaybeyleri bir sancaktaki veya bir beylerbeyliklerdeki tımarlı sipahilerin en yüksek amirleridir. Alaybeylerin tayini halkın, Sancak beyleri veya beylerbeylerinin talebi üzerine Osmanlı Sultanları tarafından atanırdı. ⁴ İlk kale Alaybeyi 1540 yılında Mustafa Bey

¹ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.47

² Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.49

³ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.49

⁴ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.50

olmuştur.

Kale Muavini: Diyarbakır çavuşlarından Ahmet 1552 yılında 10 bin 800 akça Tımarla atanmış ancak gösterdiği başarı nedeniyle 1 bin 500 akça daha ilave bir ödeme yapıldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır.⁵

Azaplar Ağası: Azap: Piyade eri, geri hizmette dahi çalıştırılabilir, suçu, lağımçı, vb. ayak işlerinde görevli asker. Bu askeri'nin en yüksek aşamadaki komutanı. 1522 yılında Hamza Ağa'nın yerine Dergah-ı Ali solaklarından Merzifonlu Mahmud'un atandığı kayıtlarda geçmektedir.⁶

Berriye Ağzı Muhafızlığı: Mardin ve Nusaybin önleri güneyi beriye ağzı olarak isimlendirilmektedir. Bu bölgenin ilik muhafızı 32 bin akça ile mutasarrıf Haçî Şah-kulu bey atanmış.⁷

Osmanlı devletinde toprak HAS, ZEAMET ve TİMAR olarak üçe ayrılırdı.

HAS: Osmanlı devletinde geliri 100 bin akçayı aşan dirlik, padişahlara ait olan araziler, yerler, topraklardan alınmaktaydı.

ZEAMET: Yıllık geliri 20 bin ila 100 bin akça arasındaki arazi, toprak, vb alınmaktaydı.

TİMAR: Osmanlılarda belirli görev ve hizmetlerde çalışanlara verdikleri geliri 3 bin ila 20 bin akça arasında olan toprak yerler veya arazilerden alınmaktaydı.⁸

⁵ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.51

⁶ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.51

⁷ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.51

⁸ Mardin ve Mardinliler 1995 Latif Öztüratalay Seçil Ofset Matbaacılık, Amblaj Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti Birinci Baskı s.63

Nazır-ı emval: 1526 tarihinde Mardin’de nazır-ı emval olan bir zatın, aynı zamanda Akkoyunlu Kasım Padişah evkafının da nazırı olan birinin görev yaptığı bilinmekte ise de ismine rastlanmamıştır.⁹

Kale Kethüdası: 1540 yılında Mardin’e timar sahibi Ali nin atandığı kayıtlarda yer almıştır.¹⁰

Zuema ve Sipahiyan: 1526 yılında Mardin sancağında 9 zaim ve 113 sipahi bulunmakta idi.¹¹

Kale Muhafızları ve Azaplar : 1526 yılında 139 muhafız olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Kale Mehterleri : Mehter şehirde ve düğünlerde vb etkinliklerde sanat icra eden gurup sayı olarak bilinmemektedir.¹²

Ceziye Emini: Mardin sancağındaki Hristiyan ve Yahudilerin cizyelerini toplamakla görevli memurlar.

Voyvoda : xvii. yüzyıla ait metinlerde ve arşiv belgelerinde, Mardin’de bir voyvoda bulunduğundan bahis edilir. Bu husus Mardin’den gelip geçen bütün Avrupalılar da seyahat notlarında Voyvodalığın Türklerin Balkan Slovenlerden almış oldukları bir idari müessese olduğunu not etmişler.

Türk idare sisteminde muhtelif anlamlar taşıdığı, vilayet, şehir ve nahiye voyvodalarının vazifelerinin kendi voyvodalığındaki umumi asayiş ve emniyeti temin etmek sonuç olarak idare etmek ve vergileri toplamak olduğu sancak-beyleri veya mahalli kadılar tarafından

⁹ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.51

¹⁰ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.52

¹¹ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.52

¹² Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.53

kontrol edildikleri belirlenmektedir.¹³

Mardin başlangıçta Osmanlı Sultanları tarafından atanan Voyvodalar tarafından yönetildiği ve topladıkları vergileri Valide Sultanın tasarrufuna gönderdikleri 1780 tarihinden sonra Bağdat paşası tarafından atandıkları görülmektedir.¹⁴ Mardin Voyvoda vekili olan Milli-Zade Muharrem Bey gibiler büyük bir güç sahibi olduğu ve Milli ailesinin müteakip yüzyılda şehrin yönetiminde önemli roller aldığı görülecektir.

UMERA-İ AŞAİR: Aşiretlerin ileri gelenleri Mardin’de 1526 da 204 adet Aşiret ileri gelen şahsiyetlerinden söz edilmektedir. Bu zatların kendi aşiretleri üzerinde büyük nüfuzları sayesinde genel asayiş sağlarken ve devlet yönetimine sağlıklı bir bünye kazandırmakta idiler.¹⁵

İBEVVABLAR :Kapıcılar Mardin kervan yolunun üzerinde olan İpek Yolu gibi yerlerdeki görevliler.

ALAY BEYLERİ : Mardin’in ilk alay beyi 1540 yılında atanan Mustafa Bey’dir.

¹³ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.53

¹⁴ Atatürk Kültür Dil ve Tahir Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları xiv Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı Nejat Göynüç s.46

¹⁵ Mardin ve Mardinliler1995 Latif Öztüratalay Seçil Ofset Matbaacılık, Ambalaj Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti Birinci Baskı s.65